

Viacnásobné znevýhodnenie starších žien zažívajúcich násilie prostredníctvom ne(dostupnosti) vybraných prvkov informačno-komunikačných technológií

Multiple disadvantaged for older women experiencing violence through (un)availability of selected elements of the information and communication technologies

Lubica LIBÁKOVÁ²⁶ a Monika BOSÁ²⁷

Abstrakt

Príspevok sa zameriava na charakteristiku násillia páchaného na ženách v kontexte špecifickej skupiny starších žien zažívajúcich násillie. Teoreticky vymedzuje viacnásobné znevýhodnenie starších žien zažívajúcich násillie v kontexte využívania informačno-komunikačných technológií ako i vybrané prvky informačno-komunikačných technológií, konkrétne národnú telefónnu linku a webovú stránku *Odboru rodovej rovnosti a rovnosti príležitostí Ministerstva práce sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky*.

Kľúčové slová: Násillie páchané na ženách. Rodovo podmienené násillie. Staršie ženy. Viacnásobné znevýhodnenie. Informačno-komunikačné technológie.

Abstract

This article focuses on the characteristics of violence against women in the context of a specific group of older women experiencing violence. In theory this article defines multiple disadvantage for older women experiencing violence in the context of the use of information and communication technologies and selected elements of information and communication technologies, in particular national phone line and website of the *Department of Gender Equality and Equal Opportunities Ministry of Labour, Social Affairs and Family of the Slovak Republic*.

Keywords: Violence against women. Gender-based violence. Older women. Multiple disadvantage. Information-communication technologies.

²⁶ *Inštitút edukológie a sociálnej práce, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, Ul. 17. novembra č. 1, 080 01 Prešov, Slovenská republika. E-mailová adresa: lubkalibakova@gmail.com*

²⁷ *Inštitút edukológie a sociálnej práce, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, Ul. 17. novembra č. 1, 080 01 Prešov, Slovenská republika. E-mailová adresa: monika@esfem.sk*

Úvod

Skutočnosť, že násilie páchané na ženách predstavuje závažný, rozšírený i aktuálny celosvetový problém a súčasne mnohokrát tabuizovaný sociálny jav, v dôsledku ktorého dochádza k porušovaniu práv a slobôd žien, je v súčasnosti v odbornom i laickom diskurze dobre známa. Rodovo podmienené násilie je v *Slovenskej republike* dlhodobo závažným spoločenským problémom, ktorý sa i napriek legislatívnym zmenám; národným akčným plánom na prevenciu a elimináciu násilia; aktivitám, projektom a činnostiam mimovládnych organizácií; zvyšujúcej sa miere informovanosti a rastúcemu záujmu o jeho riešenie nedarí dostatočne a efektívne eliminovať, práve naopak, jeho výskyt vykazuje rovnakú či rastúcu tendenciu (Holubová 2011). Rodovo podmienené násilie páchané mužmi na ženách je prejavom zneužitia ich asymetrického a mocenského postavenia v partnerskom alebo manželskom vzťahu, rodine i spoločnosti na páchanie násilných aktov akejkoľvek formy. Problematika rodovo podmieneného násilia v posledných desaťročiach rezonuje i v oblasti sociálnej práce.

Osobitnou skupinou žien ohrozených násilím sú staršie ženy. „Aj keď *Slovensko* patrí medzi menšinu krajín, kde je zlé zaobchádzanie so staršími ľuďmi veľkým problémom, paradoxne patrí medzi krajiny, kde sa takéto správanie považuje (vníma) len za malý problém“ (Balogová 2013, s. 493). V relevantných slovenských i medzinárodných dokumentoch je však táto špecifická skupina takmer netematizovaná a pozornosť je jej venovaná len implicitne (Petrášová et al. 2015). Balogová (2013) nadväzujúc zdôrazňuje, že riziko prístupu k seniorom a seniorkám sa spája s ich homogénnym vnímaním a to i napriek tomu, že predstavujú značne diferencovanú sociálnu skupinu (v kontexte ich vekovej, vzdelanostnej, zdravotnej, teritoriálnej či inej odlišnosti). V tomto kontexte považujeme za dôležité zdôrazniť i heterogénnosť špecifickej kategórie žien zažívajúcich násilie akou sú staršie ženy. Preventívne kroky i pomoc poskytovaná tejto cieľovej skupine by mala reflektovať jej špecifické potreby a požiadavky. Preto, najmä v súvislosti s využívaním vybraných prvkov informačno-komunikačných technológií je potrebné brať na zreteľ viacnásobné znevýhodnenie ku ktorému dochádza v kontexte ich ne(dostupnosti).

1. Násilie páchané na ženách - osobitná skupina starších žien zažívajúcich násilie

Špecifickou kategóriou žien ohrozených násilím či žien so skúsenosťou s násilím sú staršie ženy. *Organizácia spojených národov* (OSN 2013, [cit. 2016-11-11]) v dokumente *Neglect, Abuse and Violence against Older Women* vymedzila tri teoretické rámce (konkrétne zlé zaobchádzanie so staršími ľuďmi, ochrana starších ľudí a násilie zo strany intímneho partnera), ktoré sú výskumníkmi a výskumníčkami najčastejšie využívané pri analýze

problematiky zanedbávania, zneužívania a násilia páchaného na starších ženách.

Svetová zdravotnícka organizácia (WHO 2002, in: Petrášová et al. 2015, s. 8) definuje zlé zaobchádzanie so staršími ľuďmi ako „ojedinelé alebo opakované nevhodné konanie, v rámci akéhokoľvek vzťahu, v ktorom sa očakáva dôvera a čoho následkom je poškodzovanie alebo ubližovanie starším ľuďom. Môže mať viaceré podoby, a to fyzické, psychické/emocionálne, sexuálne, finančné násilie alebo zámerné či nezámerné zanedbávanie“. K zlému zaobchádzaniu so starším človekom môže dochádzať v domácom, ale i v inštitucionalizovanom prostredí a to rodinnými príslušníkmi, manželom/manželkou, priateľmi, známymi, opatrovateľom/ opatrovateľkou a pod. V kontexte ochrany starších ľudí ide predovšetkým o potrebu garancie ich práv a slobôd, ktorých napĺňanie zlyháva v prípadoch zanedbávania, zneužívania či páchania násilia.

V príspevku zameriavame pozornosť primárne na rodovo podmienené násilie v párových vzťahoch a preto našu pozornosť v kontexte problematiky násilia páchaného na starších ženách sústredíme práve na tretí rámec, ktorý predstavuje násilie zo strany intímneho partnera. Pre tento rámec je (na rozdiel od predchádzajúcich dvoch) „významný faktor rodu, keďže ženy sú ohrozené týmto druhom násilia v nepomerne vyššej miere“ (Petrášová et al. 2015, s. 9). V tomto kontexte je relevantnou i definícia *Deklarácie Spojených národov o odstránení násilia páchaného na ženách* (1993, [cit. 2016-11-11]), ktorá v článku č. 1 definuje pojem násilie na ženách ako „akýkoľvek čin násilia, založený na rodovej nerovnosti, ktorého dôsledkom je, alebo ktorý smeruje k tomu, aby jeho dôsledkom bolo fyzické, sexuálne alebo psychické poškodenie trpiacej ženy, vrátane vyhrážania sa takýmto činmi, nátlaku alebo akéhokoľvek odňatia slobody, či už vo verejnom alebo v súkromnom živote“. Násilie na ženách zahŕňa aj, avšak nie len, prejavy fyzického, psychického a sexuálneho násilia v manželstve, rodine, práci, spoločnosti alebo násilie, ktorého sa dopúšťa štát. Je neakceptovateľným porušením práv a slobôd žien a jeho negatívne následky prejavujúce sa na ich fyzickom a psychickom zdraví, optimálnom sociálnom fungovaní a celkovej kvalite života sú jednoznačné.

Špecifická cieľová skupina starších žien zažívajúcich násilie si vyžaduje efektívne a intenzívne poskytovanie pomoci a podpory. Staršie ženy majú v mnohých prípadoch pocit, že na zmenu v ich živote je už neskoro. Inklinujú k tradičným hodnotám v súvislosti s rodovými rolami, chápaním manželstva, rodiny a ochrany súkromia (Straka a Montminy 2006, in: Petrášová et al. 2015). Páchatelia využívajú ich zraniteľnosť, „nemohúcnosť a závislosť, čo je v skutočnosti „zrkadlovým obrazom“ násilia na deťoch v rodinnom prostredí“ (Kaneová 2008, s. 6). Petrášová et al. (2015) uvádzajú, že na rozdiel od mladších žien zažívajúcich násilie je u starších žien prekážkou dlhá história vzťahu s násilným partnerom; výraznejšia finančná závislosť od

partnera; zhoršený zdravotný stav (znížená mobilita, rôzne druhy chorôb); manipulácia, emocionálny nátlak a vydieranie od najbližšej rodiny; nedostatočná informovanosť o násilí páchanom na ženách a možnostiach pomoci a podpory; sociálna izolácia; nerefektovanie špecifických potrieb starších žien v kontexte poskytovaných sociálnych služieb a intervencií, ich dostupnosť a adekvátnosť a absentujúca diskusia o násilí na starších ženách. Špecifické potreby starších žien zažívajúcich násilie sú v mnohých prípadoch spojené s potrebou zabezpečenia prístupu k informáciám o násilí páchanom na ženách a možných zdrojoch pomoci a podpory, ktoré sú inak voľne prístupné prostredníctvom bežných informačno-komunikačných technológií (napr. prostredníctvom internetu). Pre túto cieľovú skupinu však tieto informácie nemusia byť jednoducho prístupné ani využiteľné. Preto, je pre staršie ženy zažívajúce násilie potrebné sprístupniť také informačno-komunikačné technológie, ktoré by zohľadňovali ich špecifické potreby či požiadavky a ktoré by boli jednoduché, funkčne upravené a zrozumiteľné ako napr. tlač, inzeráty či bezplatné telefonické linky.

2. Viacnásobné znevýhodnenie starších žien zažívajúcich násilie v kontexte ne(dostupnosti) informačno-komunikačných technológií

V kontexte problematiky násillia páchaného na ženách môžeme v rámci skupiny žien zažívajúcich násilie vymedziť isté kategórie žien, ktorých znevýhodnenie môžeme označiť ako viacnásobné. Takémuto znevýhodneniu sú okrem iných skupín (ako napr. zdravotne postihnuté ženy, ženy na materskej a rodičovskej dovolenke, osamelé matky, rómske ženy a iné) vystavené i staršie ženy a to z aspektu ich veku i rodu. Na viacnásobné znevýhodňovanie poukazuje autorka Petrášová et al. (2015, s. 14) konštatovaním *„nedostatok vhodných služieb, nepodložené predpoklady, že staršie ženy neprežívajú zneužívanie alebo násilie zo strany blízkej osoby, vystavenie dlhodobému týraniu, nedostatočný príjem alebo dôchodok, izolácia, neznalosť služieb a viera v tradičné hodnoty vytvárajú podmienky niekoľkonásobného znevýhodnenia tejto časti populácie“*. *„Na staršie ženy sa môžu vzťahovať situácie zhoršených ekonomických podmienok v dôsledku ťažšej zamestnateľnosti či ekonomickej závislosti od násilného partnera“*²⁸, *podporené ešte nedostatočnou informačnou infraštruktúrou a sieťou bezpečných a špecializovaných služieb. V súbehu s prípadným zdravotným postihnutím či rurálnym prostredím vrátane geografickej izolovanosti môže žena byť vystavená pocitom hanby a obavám z narušenia rodinných väzieb, vyplývajúcich z mýtov a sekundárnej viktimizácie“* (Petrášová et al. 2015, s. 49). Viacnásobné znevýhodnenie starších žien je teda výsledkom koncentrácie rôznych príčin podmieňujúcich vznik násilného správania ako tabuizácia a tolerancia násillia, geografická izolácia, nedostatok finančných

²⁸ Prípadne feminizácie chudoby a starnutia.

prostriedkov, zhoršený zdravotný stav či absencia informácií o možných a dostupných možnostiach pomoci.

V rámci existujúcich možnosti pomoci starším ženám zažívajúcim násilie v kontexte informačno-komunikačných technológií môžeme v slovenských podmienkach hovoriť predovšetkým o 24-hodinovej národnej telefónnej linke a samostatnej webovej stránke *Odboru rodovej rovnosti a rovnosti príležitostí Ministerstva práce sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky* (ďalej len *MPSVaR SR*). Národná linka pre ženy zažívajúce násilie predstavuje bezplatnú non-stop linku; miesto prvého kontaktu; dočasný, dôverný a bezpečný priestor pre ženy ohrozené násilím ako i ženy, ktoré zažívajú násilie, v ktorom sú im poskytnuté potrebné informácie o predmetnej problematike ako i krízová pomoc prostredníctvom špecializovaných ženských poradkýň (*MPSVaR SR* 2016, [cit. 2016-11-11]). V tomto kontexte Sejková (2014) zdôrazňuje, že v každej krajine je potrebné zabezpečiť prevádzku celonárodnej krízovej linky spĺňajúcej základné požiadavky, pričom počet takýchto liniek by mal v každom štáte závisieť od počtu obyvateľov (v hustejšie osídlených štátoch, by mala byť jedna krízová linka v každom kraji/regióne, zatiaľ čo v menších štátoch je postačujúca jedna linka). Cieľom pomáhajúcich poradkýň je minimalizovať riziko násillia a odpovedať na základné otázky týkajúce sa dostupnej pomoci v danom regióne a to za podmienky absolútnej dôvernosti. V prípade akútneho ohrozenia poradkyne (so súhlasom klientky) kontaktujú i príslušné inštitúcie ako napr. políciu či záchrannú zdravotnú službu. Základným princípom tejto linky je ochrana žien, ich posilňovanie a obhajovanie ich práv (Sejková 2014). Jej hlavnou úlohou je poskytnúť ženám zažívajúcim násilie priestor, v ktorom sa môžu zdôveriť so svojou situáciou bez toho, aby ich niekto súdil a hodnotil a v ktorom im budú poskytnuté všetky dostupné informácie potrebné k učeniu rozhodnutia a voľbe riešenia. Výhodou bezplatnej non-stop linky pre ženy zažívajúce násilie je predovšetkým bezplatnosť a dostupnosť 365 dní v roku, 24 hodín denne.

V kontexte vybraných prvkov informačno-komunikačných technológií majú svoje nezastupiteľné miesto i špecializované internetové stránky. „Internet, špecializovaný web je jedným zo základných informačných zdrojov fungujúci ako špecializovaný nástroj na podporu cieľovej skupiny a prevenciu rodovo podmieneného násillia. Jeho výhoda spočíva v tom, že má možnosť prezentovať komplexne zdroje a aktérov v oblasti rodovo podmieneného násillia na miestnej úrovni“ (Sejková 2014, s. 362). Vyššie spomínaná internetová stránka sa zameriava na problematiku rodovo podmieneného násillia a ponúka informácie o dôležitých slovenských i medzinárodných dokumentoch; zákonoch; strategických rámcoch; aktivitách, projektoch a kampaniach zameraných na problematiku násillia páchaného na ženách. Služí ženám zažívajúcim násilie k poskytnutiu základného poradenstva a prehľadu organizácií poskytujúcich potrebné

služby (Sejková 2014). Zároveň ponúka základné informácie i odporúčania pre prácu so ženami zažívajúcimi násilie. „Tieto informácie, podobne ako informácie na iných internetových stránkach sú však pre staršie ženy ťažšie dostupné, aj napriek tomu, že predstavujú komplexný zdroj nevyhnutných informácií“ (MPSVaR SR 2016, [cit. 2016-11-11]). V tomto kontexte je potrebné zamyslieť sa nad tým, akým spôsobom sa tieto informácie dostanú k starším ženám zažívajúcim násilie (napr. v prípade, ak nemajú prístup k internetu).

Záver

Vychádzajúc z vyššie predstavených podporných služieb poskytovaných v oblasti informačno-komunikačných technológií cieľovej skupine starších žien zažívajúcich násilie môžeme konštatovať, že národná telefónna linka predstavuje perspektívnejší zdroj pomoci v kontexte tejto cieľovej skupiny než samotné internetové stránky. V záujme zmiernenia dôsledkov viacnásobného znevýhodnenia starších žien zažívajúcich násilie je preto potrebné zamerať sa na využitie tých informačno-komunikačných technológií, ktoré by boli pre danú cieľovú skupinu dostupné a ktoré by reflektovali ich schopnosti a potreby. Miesto sociálnej práce vidíme v propagácii dostupných a efektívnych informačno-komunikačných technológií pre cieľovú skupinu starších žien zažívajúcich násilie.

Literatúra

- BALOGOVIÁ, Beáta, 2013. Násilie páchané na senioroch - zlé zaobchádzanie so seniormi. In: R. JANEBOVIÁ, ed. *Spolupráce v sociálnej práci: Sborník z konferencie IX. Hradecké dny sociálnej práce Hradec Králové 21. až 22. září 2012*. Hradec Králové: Gaudeamus, s. 492-501. ISBN 978-80-7435-259-1.
- Deklarácia Spojených národov o odstránení násilia páchaného na ženách*, 1993 [online]. [cit. 2016-11-11]. Dostupné z: http://www.esfem.sk/subory/prava/declaration_osn.pdf
- HOLUBOVIÁ, Barbora, 2011. *Súhrnná správa o stave rodovej rovnosti na Slovensku za rok 2010 (návrh)*. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny.
- KANEOVIÁ, June, 2008. *Násilie v rodine*. Brusel: Európska komisia GR pre spravodlivosť, slobodu a bezpečnosť.
- MPSVaR SR, 2016. *Národná linka pre ženy zažívajúce násilie* [online]. [cit. 2016-11-11]. Dostupné z: <https://www.employment.gov.sk/sk/linka/>
- OSN, 2013. *Neglect, Abuse and Violence against Older Women* [online]. [cit. 2016-11-11]. Dostupné z: <http://www.un.org/esa/socdev/documents/ageing/neglect-abuse-violence-older-women.pdf>
- PETRÁŠOVIÁ, Viera et al., 2015. *Osobitné skupiny ohrozených žien násilím - staršie ženy*. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny.
- SEJKOVIÁ, Apolónia, 2014. Využívanie IKT v oblasti sociálnych služieb pre ženy zažívajúce násilie a programy pre zneužívateľov (slovenský kontext). In: M. OLOŠTIK, ed. *študentská vedecká konferencia. Zborník abstraktov*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, s. 361-366. ISBN 978-80-555-1057-6.

Kontakt na autorky:

Mgr. Ľubica Libáková, Inštitút edukológie a sociálnej práce, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, Ul. 17. novembra č. 1, 080 01 Prešov, Slovenská republika. E-mail: lubkalibakova@gmail.com

Doc. Mgr. Monika Bosá, PhD., Inštitút edukológie a sociálnej práce, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, Ul. 17. novembra č. 1, 080 01 Prešov, Slovenská republika. E-mail: monika@esfem.sk